Het taboe rond aanpassing

Carel Brendel

Dit artikel begint met een raadsel. Van wie is de volgende tekst?

‘De islam is zeer autoritair, nog meer dan jodendom en christendom, die in elk geval zeer vele variaties en interne tegenstellingen kennen. Er zijn tal van orthodoxe islamieten, die veeleer racistisch of fascistisch genoemd kunnen worden dan de vrijzinnige Nederlanders die hen kritiseren. Hun houding tegenover het gezag, de koning van Marokko (tevens een soort paus), hun vrouwen en kinderen of andersdenkenden is hoogst bedenkelijk en discriminerend. En als aanpassing wordt voorgestaan aan normen van Nederlandse vakarbeiders is dat geen poging tot discriminatie, maar tot emancipatie.’

Nee, dit is geen ‘knettergekke’ tirade van het ‘islamofobe’ TweedeKamerlid Geert Wilders. Het is ook geen passage uit het spraakmakende ***Volkskrant***-interview met Pim Fortuyn, dat in het voorjaar van 2002 leidde tot diens verwijdering uit Leefbaar Nederland en de overhaaste vorming van de LPF. Evenmin is het een vergeten citaat van de destijds in volstrekt isolement aan het Binnenhof vegeterende, door de rest van Nederland als extreem-rechts verketterde parlementariër Hans Janmaat.

De schrijver van deze stevige religiekritiek is een man die in progressieve kringen juist in hoog aanzien stond. Het was de oude anarchist en vrijdenker Anton Constandse (1899-1985). Hij schreef tijdens zijn vruchtbare leven 40 boeken, 2750 lezingen en 5000 artikelen. Tot op hoge leeftijd was zijn krakende en pregnante stem te horen in het VPRO-programma ***De Ochtenden***. De toon was ietwat betweterig, de meningen waren soms voorspelbaar, maar toch hingen de luisteraars aan de lippen van de bevlogen radiospreker.

De vereniging ***De Vrije Gedachte*** herdenkt haar onvergetelijke voorman elk jaar met het uitspreken van de Anton Constandselezing. Dit jaar, op 15 september in Haarlem, was ***NRC***-journaliste Elsbeth Etty hiervoor uitverkoren. Etty is een gedreven columniste met een scherpe en vlotte pen. Soms ben ik het hartgrondig met haar oneens, soms zijn haar stukjes mij uit het hart gegrepen. Eén ding moet

ik haar nageven. Door de jaren heen is ze consequent geweest in haar religiekritiek. Ze laat voortdurend haar stem horen over vrouwenonderdrukking in islamitische kring. Wat dat betreft onderscheidt ze zich zeer positief van de meeste hedendaagse feministen, die zwijgen over misstanden als besnijdenis, eerwraak, gedwongen huwelijken, boerka's en seksuele apartheid onder moslims.

'Schop de mensen tot ze een geweten krijgen', was het aan de Belgische schrijver Louis Paul Boon ontleende motto van haar lezing. Ze behandelde een thema dat ook regelmatig terugkeert in haar krantencolumns: de moeilijke, bijna onmogelijke positie die de Partij van de Arbeid inneemt in het debat over de multiculturele samenleving: 'De PvdA moet de klappen opvangen: alles wat misgaat op het gebied van immigratie, islam en integratie wordt op het conto van deze partij geschreven en - zo vrees ik - met desastreuze gevolgen.'

Niet dat Etty zelf geen kritiek heeft op de oudste en nog altijd grootste sociaal-democratische partij: 'De partij valt te verwijten dat zij een van de twee pijlers van haar historische opgave, de verheffing of laten we zeggen de emancipatie van de zwakke groepen voor wie zij zegt op te komen, verwaarloost.' Voor de opstelling in de kwestie-Jami had zij eerder geen goed woord over in haar ***NRC***-column ***Lof der afvalligheid***: 'De zwakke, bekrompen en verkrampte reactie van de PvdA is alleen te verklaren uit haar vrees zich van moslims te vervreemden en deze bevolkingsgroep in het isolement te drijven.'

Kritiek op de PvdA is dus gerechtvaardigd, maar te harde en te consequente aanvallen zijn volgens Elsbeth Etty uit den boze. De partij van Wouter Bos verkeert immers 'in existentieel gevaar' en de aanhoudende aanvallen van vrijzinnige intellectuelen maken de zaak alleen maar erger. Om een oud adagium uit de communistische beweging te parafraseren: daarmee speel je de klassenvijand in de kaart. Om de populisten rond Geert Wilders en Jan Marijnissen geen wind in de zeilen te blazen, moeten we dus de PvdA ontzien en bovenal onze kritiek op minister van integratie Ella Vogelaar inslikken.

Om die reden is Elsbeth Etty niet erg enthousiast over mijn recent verschenen boek ***Het verraad van links***, dat juist uitgebreid ingaat op het falen van de PvdA (en andere linkse partijen) rond de thema's integratie, immigratie en islam. De historische analyses deugen volgens haar niet. Dat vrijdenkers aan de wieg hadden gestaan van de sociaal-democratie was volgens haar fout, want SDAP-leider Troelstra had compromissen gesloten over het bijzonder onderwijs om de gelovige arbeiders voor zijn partij te winnen. Als je de geschiedenis van de SDAP laat

beginnen in 1902, met het eerste grote debat over de schoolstrijd, of in 1917, met het historisch compromis over algemeen kiesrecht en bijzonder onderwijs, is dat inderdaad waar.

Maar de geschiedenis van het Nederlandse socialisme begint enkele decennia eerder, te weten in 1881 met de oprichting van de Sociaal-Democratische Bond. De afvallige dominee Ferdinand Domela Nieuwenhuis was de grote man in deze SDB, die in deze oertijd nog geen duidelijke ideologische koers had, en beurtelings koos voor parlementaire en revolutionaire tactieken. Voor de komst van de SDB waren al kleine groepjes handwerkslieden actief met de oprichting van gesprekskringen en vakverenigingen. Al deze socialisten van het eerste uur hadden één ding gemeen. Ze waren bijna allemaal lid geweest van De Vrije Gedachte en sterk beïnvloed door de atheïstische denkbeelden van Multatuli.

Bijna alle latere kopstukken van de SDAP komen voort uit de SDB. Een bekend voorbeeld is de Limburgse typograaf Willem Vliegen, de latere aanvoerder van de behoudende reformistische vleugel van de SDAP en een verklaard tegenstander van marxisten als Gorter, Pannekoek, Wijnkoop en Henriëtte Roland Holst. ‘De kerk is de dienares van het kapitalisme, weg met de kerk’, riep Vliegen in 1887 op een SDB-congres. Niemand in de partij vroeg hem zijn toon te matigen omdat hij daarmee christenen zou beledigen.

In haar kritiek gaat Etty ook voorbij aan de emancipatie van het joodse proletariaat in Amsterdam. Onder de sociaal-democratische vakbondsleiders Henri Polak en Jan van Zutphen bevrijdden joodse diamantbewerkers zich van de knellende banden van de synagoge. Natuurlijk werd Polak beschuldigd van antisemitisme (zoals Ayaan Hirsi Ali nu het verwijt krijgt van islamofobie), maar één verschil is er wel. Polak hoefde niet van partij te veranderen omdat hij geen steun kreeg uit eigen gelederen.

De grootste steen des aanstoots liggen voor Etty echter niet in het verleden maar in het heden. Ze verwijt mij dat in ***Het verraad van links*** de Socialistische Partij van Jan Marijnissen ‘buiten schot’ blijft. Inderdaad krijgt de PvdA in mijn boek veel meer aandacht dan de SP. Ze heeft immers een rijker verleden en draagt ook een grotere verantwoordelijkheid voor het multiculturele drama. De PvdA en haar voorlopers zijn al 126 jaar onder ons. De SP bestaat pas sinds 1971, kwam in 1995 in de Tweede Kamer, en moest tot 2006 wachten op haar grote sprong voorwaarts naar 25 zetels.

GroenLinks speelt eveneens een kleine rol in mijn analyse. Daarentegen komt een belangrijke voorloper van GroenLinks, de CPN, regelmatig in beeld. Het demoniseren van tegenstanders en het te pas en te onpas de Tweede Wereldoorlog in het debat betrekken, twee voor het integratiedebat fatale trekjes, zijn na 1965 via het communisme in de progressieve beweging geslopen.

Het goedpraten van misstanden en blindheid voor terreur is een andere erfenis van het communisme. In mijn boek betoog ik dat er een treffende overeenkomst is tussen de fellow travellers, de ‘nuttige idioten’ die Stalin in hun armen sloten, en de huidige goedpraters, die vinden dat de aanslagen in de Twin Towers of de moord op Theo van Gogh een kwestie zijn van eigen schuld dikke bult. Wat dat betreft bestaat er een rechte lijn tussen cineast Joris Ivens en hedendaagse struisvogels als publicist (en voormalig fractie-assistent van de PSP) Geert Mak en de columnisten Frits Abrahams en J.A.A. van Doorn.

Overigens is het niet waar dat de SP in mijn boek buiten schot blijft. Ik wijs SP-senator Anja Meulenbelt aan als een prominente feministe, die haar in nood verkerende islamitische zusters heeft verraden. Ik memoreer haar dolkstoot in de rug van het openbaar onderwijs en haar lofzang op een fundamentalistische islamschool. Ik pak ‘Dirty’ Harry van Bommel aan, die tegen de oorlog in Irak demonstreerde in het gezelschap van antisemieten, fundamentalisten en Saddam-fans. Ik beschrijf het typerende duikgedrag van Jan Marijnissen bij de komst van twee vooraanstaande salafisten naar ***Pauw & Witteman***. De SP-leider hield zijn mond toen deze orthodoxe moslims de wijn van de stamtafel lieten weghalen.

Wat betreft de SP heeft Etty zeker een punt. De partij probeert op slinkse wijze buiten beeld te blijven in het islamdebat. Tijdens de Deense cartooncrisis zag je Jan Marijnissen niet. Voor een praatje over voetbal laat de man uit Oss zich graag strikken, maar als het over integratie of islam gaat, zit de voorman er altijd wat verveeld bij. ‘De voedselbanken en de problemen in de thuiszorg zijn veel belangrijker dan onze vrijheid’, zie je hem denken.

Mijn boek eindigt met een lijst van tien aanbevelingen voor alle linkse partijen, die ik ***Tien voor rood*** heb genoemd. Ik citeer uit stelling 9: ‘Wouter Bos en Jan Marijnissen moeten een einde maken aan de verwarring en zich duidelijk uitspreken voor de vrijzinnige kernwaarden van het socialisme.’

Daarmee kom ik terug bij de islamkritische uitspraken van Anton Constandse waarmee dit artikel begon. De oude vrijdenker speelde een rol in het heftige debat

dat in 1983 uitbrak rond de SP-brochure ***Gastarbeid en kapitaal***. De SP was destijds nog een splintergroep, die alleen op lokaal niveau electorale successen boekte. De CPN was een gevestigde linkse partij met een eigen dagblad. Feministen, krakers en antiracisten sloten zich aan bij de partij, waar de oude stalinist Paul de Groot in 1978 definitief was uitgerangeerd. De opkomende SP met haar acties in buurten en fabrieken dreigde uit te groeien tot een geduchte concurrent, zeer actief op terreinen waar de CPN tot dusver het alleenvertoningsrecht had.

Met ***Gastarbeid en kapitaal*** mikte de SP op de autochtone onderklasse, door Etty omschreven als 'het xenofobe volk', overigens ook de traditionele achterban van de CPN. De bewoners van de oude wijken ondervonden als eerste dat de multiculturele samenleving niet alleen zegeningen, maar ook problemen met zich meebracht. De SP was de eerste linkse partij die deze problemen erkende, maar dat kwam haar duur te staan.

Voor de CPN en de aanhangende antiracismebeweging lag er een kans voor open doel. ***De Waarheid***, het communistische volksdagblad dat het sinds enkele maanden zonder redacteur Elsbeth Etty moest doen, liep voorop in de campagne tegen het 'racistische pamflet' van de SP. De partijleiders Marijnissen en Kox wisten daarna niet hoe snel ze hun brochure in de papiervernietiger moesten gooien.

De grootste verontwaardiging richtte zich op de keuze die de SP gaf aan de gastarbeiders: zich aanpassen aan de Nederlandse zeden en gewoonten (volgens de tegenstanders 'gedwongen assimilatie') of vertrekken met financiële steun van de Nederlandse overheid ('oprotpremie'). Fijnbesnaard was de SP-brochure inderdaad niet. Maar was PvdA-politicus Ahmed Aboutaleb dat dan wel toen hij op 3 november 2004, de dag na de moord op Theo van Gogh, de Marokkaanse gemeenschap opriep om zich aan te passen aan de vrije seculiere Nederlandse samenleving? 'Voor mensen die (de) gezamenlijke kernwaarden niet delen, is er geen plaats in een open samenleving als de Nederlandse. De vrijheid van religie, de vrijheid van meningsuiting en het anti-discriminatiebeginsel zijn de belangrijkste onderdelen daarvan. Een ieder die deze waarden niet deelt, doet er verstandig aan zijn conclusies te trekken en te vertrekken.'

Achteraf was het populistische SP-rapport profetisch. Alle problemen die nu spelen kwamen aan de orde. Problemen met de opvoeding van de jeugd, het blijven halen van partners uit het buitenland, het voortdurende gevoel miskend en gediscrimineerd te worden, de aanwezigheid van conservatieve feodale leiders.

Het alternatief van de SP, aanpassing en emancipatie, een oerbeginsel trouwens van de socialistische beweging, werd weggezet bij het oud vuil. En wat stelden de multiculturalisten er voor in de plaats? Op de basisscholen kwamen er lessen in de eigen taal en cultuur, wat in sommige gevallen neerkwam op het reciteren van Arabische koranverzen door Marokkaanse Berberkinderen. Uit landen als Egypte, Syrië en Libië kwamen de achterlijkste imams ons land binnen, waarna ze in hun moskeeën vrijelijk konden stoken tegen de open Nederlandse samenleving. Kritiek op dergelijke uitwassen werd afgedaan als racisme. De immigranten uit moslimlanden kregen niet te horen dat ze de vrije seculiere cultuur van Nederland moesten accepteren. Elke vorm van kritiek en elke oproep tot aanpassing werden weggezet als onacceptabele vormen van racisme. ‘Links moet af van het idee dat assimilatie een kwalijke vorm van racisme is’, zeg ik in stelling 8 van ***Tien voor rood***. Om misverstanden te voorkomen: ik pleit voor vrijwillige aanpassing, omdat dwang bij dit soort kwesties niet helpt.

De PvdA heeft al die jaren te weinig gedaan aan het bevorderen van deze emancipatie. Ze liep voorop bij het in de verdachtenbank plaatsen van degenen, die pleitten voor vrijwillige aanpassing. Daarvoor betaalt ze nu de tol, en dat mag best hardop worden gezegd, ook al spelen we daardoor volgens Etty Geert Wilders en Jan Marijnissen in de kaart. Ik zie het juist andersom: door de aanhoudende kritiek te negeren heeft de PvdA de demonen Janmaat, Fortuyn, Verdonk en Wilders zelf in het leven geroepen.

Het existentiële gevaar van de PvdA is niet, zoals Etty veronderstelt, dat zij straks niet meer in staat zal zijn de stemmen van de meest achtergestelde mensen - grote groepen moslims - te winnen. De ondergang van de partij dreigt juist doordat zij grote en diverse groepen autochtone kiezers van zich heeft vervreemd. De kinderen van de vroegere arbeiders, die nu de autochtone middenklasse vormen en naar de VVD neigen. De restanten van de autochtone onderklasse, die zijn overgestapt naar de SP. De links-liberale en vrijzinnige intellectuelen, die politiek dakloos zijn en met lede ogen zien dat links geen antwoord heeft op het islamisme.

Anton Constandse met zijn pregnante stem heeft het voorspeld in 1983. Hij hield zijn rug recht toen de opportunisten van de SP hun rapport van tafel haalden: ‘Waarom van nieuwkomers aanvaarden, wat we zelf in gewoonten en wetten hebben opgeruimd’, zei Constandse tegen de antiracisten, die geen kritiek op de islam duldden. Hij kreeg er een hoop gedonder door, boze brieven van luisteraars en pogingen tot karaktermoord tot binnen zijn eigen vereniging van vrijdenkers. Het is jammer dat Elsbeth Etty niet heeft geciteerd uit het werk van de man in wiens

naam ze de Anton Constandelezing mocht houden.

Carel Brendel is auteur van Het verraad van links ***(zie ook www.hetverraadvanlinks.nl). Dit artikel ve***
het decembernummer van De Vrije Gedachte***, het maandblad van de***
gelijknamige vereniging (www.devrijegedachte.nl)